

Ключові слова: конкурентоспроможність регіону, конкурентні переваги, позиціонування території, бренд території

Ключевые слова: конкурентоспособность региона, конкурентные преимущества, позиционирование территории, бренд территории

Keywords: the region's competitiveness, competitive advantages, positioning site, the brand site

УДК 336.225.61

ПОДАТКОВА КУЛЬТУРА ЯК ДЕТЕРМІНАНТА СУЧАСНОГО ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ

Кучерова Г. Ю., к.е.н., доцент, Класичний приватний університет, м. Запоріжжя

Кучерова Г.Ю. Податкова культура як детермінанта сучасного оподаткування в Україні.

В статті здійснено спробу розкрити зміст поняття податкової культури крізь призму фінансово-економічних та психолого-соціологічних поглядів, в результаті чого виявлено багатоаспектність та складність даної категорії, яка представляє собою систему знань, цінностей, уявлень, що існують у свідомості громадян та формується на податкових традиціях, сукупність яких обумовлює форму міжсекторної взаємодії платників податків з державними інститутами з приводу оподаткування. З метою формування загальної картини щодо стану податкової культури в Україні здійснено аналіз показників тіньової економіки та контрольної-перевірочної роботи Департаменту податкового та митного аудиту, в результаті чого продемонстровано недостатній рівень податкової дисципліни суб'єктів підприємницької діяльності в умовах послаблення адміністративного тиску держави. Саме тому сумніву підлягає ствердження, що зниження адміністративного тиску на платників податків сприяє розвитку сумлінності сплати податків. Доведено, що як результатом, так і передумовою формування податкової культури виступає податковий продукт, який запропоновано розглядати як фінансовий (речовий та неречовий) та інтелектуальний (речовий та неречовий) результат людської праці, що задовольняє соціально-економічні потреби суспільства шляхом власного формування та перерозподілу. Зроблено припущення, що податкова культура в Україні сформувалася та відповідає достатньому рівню, проте, відображає не розвиток державності, а засоби виживання суб'єктів на тлі задоволення окремих комерційних інтересів. Тому, з метою формування податкової культури, що відповідає умовам державності, пропонується досліджувати її не окремо, а з позиції взаємозв'язку «податкова культура – податковий продукт».

Kucherova H. Tax culture as a determinant of modern taxation in Ukraine.

The paper attempts to reveal the content of the concept of tax culture through the prism of financial, economic and psycho-sociological views, causing revealed the multidimensional nature and complexity of this category, which is a system of knowledge, values and ideas that exist in the minds of citizens and is formed on the tax traditions the totality of which determines the form of cross-sectoral cooperation with state institutions taxpayers about taxation. In order to obtain an overall picture of the state of tax culture in Ukraine The analysis of indicators of the shadow economy and checkout of the Department of tax and customs audit, resulting in demonstrated inadequate fiscal discipline of business entities in a weakening of the

administrative burden of the state. That is why the question is subject to the approval that the reduction of administrative pressure on the taxpayer contributes to the development of good faith payment of taxes. It is proved that, as a result, and a prerequisite for the formation of tax culture acts as a tax product that is proposed to be considered as a financial (voice and immaterial) and intellectual (voice and immaterial), the result of human labor, which meets social and economic needs of society through its own formation and redistribution. It is suggested that the tax culture in Ukraine was formed and corresponds to a sufficient level, however, it does not reflect the development of statehood, and the means of survival of subjects in the background to meet individual commercial interests. Therefore, in order to create a tax culture, corresponding to the conditions of statehood, it is not proposed to investigate separately and from the position of the relationship "tax culture - a tax product."

Кучерова Г.Ю. Налоговая культура как детерминанта современного налогообложения в Украине.

В статье предпринята попытка раскрыть содержание понятия налоговой культуры сквозь призму финансово-экономических и психолого-социологических взглядов, в результате чего выявлено многоаспектность и сложность данной категории, которая представляет собой систему знаний, ценностей, представлений, существующих в сознании граждан и формируется на налоговых традициях, совокупность которых обуславливает форму межсекторного взаимодействия налогоплательщиков с государственными институтами по поводу налогообложения. С целью формирования общей картины о состоянии налоговой культуры в Украине осуществлен анализ показателей теневой экономики и контрольно-проверочной работы Департамента налогового и таможенного аудита, в результате чего продемонстрировано недостаточный уровень налоговой дисциплины субъектов предпринимательской деятельности в условиях ослабления административного давления государства. Именно поэтому сомнению подлежит утверждение, что снижение административного давления на налогоплательщиков способствует развитию добросовестности уплаты налогов. Доказано, что как результатом, так и предпосылкой формирования налоговой культуры выступает налоговый продукт, который предложено рассматривать как финансовый (речевой и невещественных) и интеллектуальный (речевой и невещественных) результат человеческого труда, который удовлетворяет социально-экономические потребности общества путем собственного формирования и перераспределения. Сделано предположение, что налоговая культура в Украине сформировалась и соответствует достаточному уровню, однако, отражает не развитие государственности, а средства выживания субъектов на фоне удовлетворения отдельных коммерческих интересов. Поэтому, с целью формирования налоговой культуры, соответствующей условиям государственности, предлагается исследовать ее не отдельно, а с позиции взаимосвязи «налоговая культура - налоговый продукт».

Постановка проблеми. У плані заходів щодо виконання Стратегічного плану розвитку Міністерства доходів і зборів на 2013-2018 роки першочерговим завданням відзначалося: «Підвищення рівня культури сплати податків, зборів, митних платежів, єдиного внеску та загальнообов'язкове державне соціальне страхування...» [1]. Реалізація даного завдання планувалася шляхом «розширення участі представників бізнесу та інститутів громадянського суспільства в процесі прийняття управлінських рішень...» та «систематизації роботи з майбутніми платниками податків...» [1]. Незважаючи на те, що зазначений план заходів втратив чинність від 18.03.2015 року, вважаємо, що без реалізації заходів щодо підвищення рівня податкової культури суб'єктів оподаткування в країні планований рівень ефективності трансформації податкової системи не буде досягнутим, а окремі дії взагалі будуть марними. Саме тому, в світлі сучасних реформ, які наразі відбуваються в нашій державі, питання податкової культури набувають актуальності. Це пов'язано не лише з проведенням податкової реформи, але й з тим, що податкова культура

впливає на розвиток національної економіки в цілому. Практика оподаткування довела, що між рівнем податкової культури та економічним розвитком країни існує беззаперечний зв'язок – без підвищення рівня податкової культури неможливо досягти сталого розвитку економіки. Загалом, податкова культура виступає частиною загальнонаціональної культури суспільства і формується під впливом національного менталітету, що обумовлює відсутність у світі єдиного підходу або уніфікованих шляхів формування її відповідного рівня та суті поняття. Отже, гостра потреба у відновленні позитивних тенденцій розвитку національної економіки й обумовлює актуальність дослідження податкової культури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід зазначити, що на Заході наукові дослідження податкової культури почалися понад сторіччя назад. Тому в багатьох країнах Західної Європи, особливо Німеччині, існує велика кількість наукових публікацій, присвячених податковій культурі та її впливу на розвиток національної економіки. Щодо України, то в нашій державі таке поняття як «податкова культура» з'явилося порівняно недавно і більшість наукових публікацій зводиться до пояснення сутності вищезазначеного поняття. Питанням податкової культури займалися такі вітчизняні вчені, як В.Л. Андрущенко, І.А. Башинський, З.С. Варналій, А.В. Василенко, Ю.Б. Іванов, В.В. Карпова, А.Я. Кізима, А.І. Крисоватий, П.В. Мельник, В.В. Письменний, В.М. Ручкіна, Л.Л. Тарангул, Т.В. Тучак, І.О. Цимбалюк та інші. При цьому більшість з перелічених авторів розглядає податкову культуру досить зверхньо, не приділяючи достатньої уваги цій категорії як детермінанті сучасного оподаткування. Саме це й обумовлює необхідність проведення даного дослідження.

Мета статті полягає у розкритті змісту поняття податкової культури крізь призму фінансово-економічних та психолого-соціологічних поглядів, зокрема, охарактеризувати загальні ознаки податкового продукту.

Виклад основного матеріалу. Податкові відносини формувалися до появи держави, мали негрошову форму вираження та іншу назву, саме тому й вважається, що податкова культура складалася також віками, формуючись під впливом етики, моралі, релігії та традицій в різних сферах діяльності людей. Загалом, культура є об'єктом дослідження фахівцями різних наук, основоположні праці лежать в площині психології, соціології, філософії, культурології, історії, політології, педагогіки тощо. Із розвитком економічних відносин в суспільстві сформувався прошарок наукових діячів, дослідження яких посвячено питанням культурологічного базису розвитку суспільно-економічних відносин та економічної теорії культури, що обумовило появу «економічної психології», «економічної соціології», «економіки культури» та інших спеціалізованих наукових напрямів.

На думку західного вченого Біргера Нерре, податкова культура являє собою систему взаємопов'язаних інститутів, що є частиною національної податкової системи та характерні для історичного розвитку певної держави [2]. Аналізуючи вищенаведені визначення, можна сказати, що трактування запропоноване Біргером Нерре, хоча на перший погляд і досить стисле, але у той же час є досить ємним і відображає основну суть цього поняття не розпорошуючись на другорядне.

Вітчизняний науковець І.А. Башинський, дослідивши близько двадцяти дефініцій поняття «податкова культура» різних вчених, запропонував для його тлумачення застосовувати комплексний та всебічний підходи, що базуються на розкритті цього поняття за різними аспектами. Таких аспектів він виділив сім, а саме: податкова культура як складне системне явище, що охоплює стосунки різних суб'єктів оподаткування; податкова культура за об'єктними організаційно-правовими критеріями; податкова культура як ознака громадянського суспільства; податкова культура в інституціональному аспекті; податкова культура як відображення загальнолюдської культури; податкова культура як сукупність елементів податкового впливу; податкова культура як прояв взаємовідносин та об'єктивних факторів взаємодії платника податків та органів фіскальної служби [3, с. 11-12].

Щодо розглянутої системи понять І.А. Башинського, то звичайно вона становить інтерес відображуючи багатоаспектність та складність податкової культури як економічної категорії. Але, при цьому, слід зазначити, що автор [3] акцентує увагу на другорядних ознаках податкової культури, відходячи від її основної суті. На наш погляд, оскільки сучасна економіка розвивається саме на взаємодії учасників соціально-економічних процесів, то і досліджувати економічну складову податкової культури доцільно в контексті взаємодії суб'єктів оподаткування.

В свою чергу, економіст В.М. Ручкіна, визначаючи податкову культуру в інституціональному аспекті, стверджує, що це певна система переконань, цінностей, знань, які передбачають своєчасну сплату податків і обов'язкових відрахувань згідно з вимогами Податкового Кодексу [4, с. 198]. В такому контексті автором здійснюється акцент лише на психолого-соціологічні аспекти культури, при цьому, не враховують емоційно-вольових компонентів, які формують передумови податкової поведінки суб'єктів оподаткування.

На думку В.В. Письменного податкова культура представляє собою розуміння платниками податків вагомості для суспільства дотримання податкової дисципліни, а також знання прав й обов'язків щодо сплати податків [5, с. 234]. Зазначене, скоріше за все, характеризує поняття податкової дисципліни та обізнаності у сфері оподаткування, тому виступає одноким і розглядається лише з позиції платників податків. У цьому визначенні багатогранність та складність поняття «податкова культура» висвітлюються лише частково.

Слід зазначити, що податкова культура дійсно досить тісно пов'язана з аспектами адміністрування податків та податковою дисципліною. Вважається, що рівень податкової дисципліни є відображенням у певній мірі рівня податкової культури. З цього приводу проаналізуємо основні показники контрольної-перевірочної роботи Департаменту податкового та митного аудиту Державної фіскальної служби України за 2014 рік та січень-вересень 2015 року (табл. 1, 2).

Також відзначимо, якщо не враховувати з об'єктивних причин показники Луганської та Донецької областей, то темпи росту показників за 9 місяців 2015 року до показників за 2014 рік коливаються в межах від 39% до 61% (Херсонська та Тернопільська області відповідно) за показниками загальної кількості перевірок, у тому числі від 22% до 94% (Центральний офіс з обслуговування великих платників податків та Тернопільська область відповідно) за показниками запланованих перевірок та від 17% до 58% (Миколаївська та Івано-Франківська області відповідно) позапланових перевірок.

Враховуючи, що темпи росту показників досліджувалися всього за 9 місяців 2015 року до показників за 2014 рік, то можна сказати, що активність перевіркової роботи за 9 місяців нерівномірно розподілена, зокрема, знижена та становить біля половини результатів попереднього року. Це пов'язано з поточною податковою політикою щодо зниження адміністративного тиску на малий бізнес, який складає лівову частку за кількістю серед суб'єктів господарювання. Щодо вартісних показників результатів контрольної-перевірочної роботи Департаменту податкового та митного аудиту, то темпи їх росту коливаються в межах від 10% до 79% (Харківська та Львівська області відповідно) за показниками донарахованих грошових зобов'язань, яка підлягає погашенню, від 8% до 210% (Полтавська та Чернівецька області відповідно) в межах планових перевірок та від 10% до 127% (Херсонська та Львівська області відповідно) в результаті проведення позапланових перевірок. Отже, вартісні показники результатів контрольної-перевірочної роботи Департаменту податкового та митного аудиту дають змогу стверджувати, що рівень податкової дисципліни нижчий за показники інших областей у Львівській, Чернівецькій, Хмельницькій, Запорізькій, Закарпатській, Дніпропетровській областях, м. Києві та показники перевірки великих платників податків. На наш погляд, враховуючи динаміку вартісних показників, доречно переглянути графік перевіркової роботи щодо суб'єктів оподаткування зазначених

областей. У підсумку зазначимо, показники дотримання податкової дисципліни дійсно характеризують рівень податкової культури, проте, досить обмежено, адже вкрай складно врахувати весь спектр чинників впливу на податкову поведінку платників податкової та прийняття рішень контролюючими органами. Також, практикою не доведено, що зниження адміністративного тиску на платників податків сприяє підвищенню їх сумлінної сплати податків.

Таблиця 1 – Основні кількісні показники контрольно-перевірочної роботи Департаменту податкового та митного аудиту

Назва та код області	Кількість перевірок, результати яких узгоджено за 2014 рік			Кількість перевірок, результати яких узгоджено за січень-вересень 2015 року			Темпи росту кількості перевірок, результати яких узгоджено, %		
	Всього	у т.ч. планових	у т.ч. позапланових	Всього	у т.ч. планових	у т.ч. позапланових	Всього	у т.ч. планових	у т.ч. позапланових
АР Крим*	199	21	178	0	0	0	0	0	0
Вінницька	849	166	683	468	82	386	55,12	49,40	56,52
Волинська	747	70	677	437	38	399	58,50	54,29	58,94
Дніпропетровська	2 934	539	2 395	1 538	442	1 096	52,42	82,00	45,76
Донецька	743	285	458	174	56	118	23,42	19,65	25,76
Житомирська	595	117	478	274	40	234	46,05	34,19	48,95
Закарпатська	506	82	424	266	50	216	52,57	60,98	50,94
Запорізька	912	201	711	463	117	346	50,77	58,21	48,66
Івано-Франківська	795	93	702	448	36	412	56,35	38,71	58,69
Київська	1 166	167	999	666	145	521	57,12	86,83	52,15
Кіровоградська	572	88	484	319	46	273	55,77	52,27	56,40
Луганська	589	36	553	99	0	99	16,81	0	17,90
Львівська	2 295	323	1 972	1 071	109	962	46,67	33,75	48,78
Миколаївська	822	88	734	341	49	292	41,48	55,68	39,78
Одеська	2 155	222	1 933	1 137	106	1 031	52,76	47,75	53,34
Полтавська	1 522	185	1 337	686	87	599	45,07	47,03	44,80
Рівненська	739	113	626	369	37	332	49,93	32,74	53,04
Сумська	700	146	554	381	64	317	54,43	43,84	57,22
Тернопільська	675	84	591	417	79	338	61,78	94,05	57,19
Харківська	2 687	464	2 223	1 360	226	1 134	50,61	48,71	51,01
Херсонська	855	142	713	337	35	302	39,42	24,65	42,36
Хмельницька	944	160	784	460	55	405	48,73	34,38	51,66
Черкаська	909	99	810	495	65	430	54,46	65,66	53,09
Чернівецька	515	72	443	274	42	232	53,20	58,33	52,37
Чернігівська	1 011	117	894	540	54	486	53,41	46,15	54,36
м. Київ	6 192	758	5 434	2 935	494	2 441	47,40	65,17	44,92
м. Севастополь*	89	10	79	0	0	0	0	0	0
МГУ ЦО з ОВП	896	256	640	395	58	337	44,08	22,66	52,66
Всього	33 613	5 104	28 509	16 350	2 612	13 738	49	51	48

Джерело: узагальнено автором на основі опрацювання [6]

Таблиця 2 – Основні грошові показники контрольно-перевірочної роботи Департаменту податкового та митного аудиту

Назва та код області	Сума донарахованих грошових зобов'язань, яка підлягає погашенню за 2014 рік, тис.грн.			Сума донарахованих грошових зобов'язань, яка підлягає погашенню, тис.грн.			Темпи росту сум донарахованих грошових зобов'язань, які підлягають погашенню, %		
	Всього	у т.ч. по планових перевірках	у т.ч. по позапланових перевірках	Всього	у т.ч. по планових перевірках	у т.ч. по позапланових перевірках	Всього	у т.ч. по планових перевірках	у т.ч. по позапланових перевірках
АР Крим*	16 307	3 303	13 004	0	0	0	0,00	0,00	0,00
Вінницька	66 730	22 635	44 095	39 732	13 421	26 312	59,54	59,29	59,67
Волинська	308 617	93 452	215 165	73 640	17 532	56 108	23,86	18,76	26,08
Дніпропетровська	328 542	163 307	165 235	208 068	101 430	106 638	63,33	62,11	64,54
Донецька	204 232	107 781	96 451	50 841	22 457	28 384	24,89	20,84	29,43
Житомирська	54 612	27 085	27 527	30 003	18 796	11 207	54,94	69,40	40,71
Закарпатська	30 235	18 054	12 181	21 226	12 462	8 764	70,20	69,03	71,95
Запорізька	80 477	49 020	31 457	61 725	35 869	25 856	76,70	73,17	82,20
Івано-Франківська	68 373	35 630	32 743	38 587	20 863	17 724	56,44	58,55	54,13
Київська	328 348	145 383	182 965	123 906	60 125	63 781	37,74	41,36	34,86
Кіровоградська	94 813	22 106	72 707	33 263	7 905	25 358	35,08	35,76	34,88
Луганська	41 983	7 994	33 989	1 842	0	1 842	4,39	0,00	5,42
Львівська	150 562	78 574	71 988	119 245	27 368	91 877	79,20	34,83	127,63
Миколаївська	76 230	26 414	49 816	38 898	17 466	21 432	51,03	66,12	43,02
Одеська	253 637	104 468	149 169	140 774	32 500	108 274	55,50	31,11	72,58
Полтавська	385 173	231 797	153 376	105 042	20 189	84 853	27,27	8,71	55,32
Рівненська	62 138	15 020	47 118	19 177	5 683	13 494	30,86	37,84	28,64
Сумська	61 111	36 002	25 109	25 713	15 034	10 679	42,08	41,76	42,53
Тернопільська	62 282	20 975	41 307	30 930	21 556	9 374	49,66	102,77	22,69
Харківська	1 467 254	838 301	628 953	159 444	68 694	90 750	10,87	8,19	14,43
Херсонська	141 582	38 003	103 579	24 074	13 328	10 746	17,00	35,07	10,37
Хмельницька	104 154	57 630	46 524	67 355	41 868	25 487	64,67	72,65	54,78
Черкаська	143 146	22 426	120 720	51 245	11 245	40 000	35,80	50,14	33,13
Чернівецька	106 071	25 803	80 268	82 032	54 194	27 838	77,34	210,03	34,68
Чернігівська	56 079	21 986	34 093	32 819	11 864	20 955	58,52	53,96	61,46
м. Київ	2 631 981	1 123 771	1 508 210	1 651 937	581 755	1 070 182	62,76	51,77	70,96
м. Севастополь*	12 854	4 321	8 533	0	0	0	0,00	0,00	0,00
МГУ ЦО з ОВП	626 299	180 729	445 570	380 590	158 416	222 174	60,77	87,65	49,86
Всього	7 963 822	3 521 970	4 441 852	3 612 107	1 392 019	2 220 088	45,36	39,52	49,98

Джерело: узагальнено автором на основі опрацювання [6]

Для того, щоб зрозуміти масштаб проблеми, необхідно проаналізувати рівень тіньової економіки в Україні (рис. 1). Зважаючи на те, що продовжується стагнація

національної економіки, зростання рівня її тіньового сектору, яке ми можемо спостерігати на рис. 1, становить значну перешкоду на шляху відновлення позитивних тенденцій.

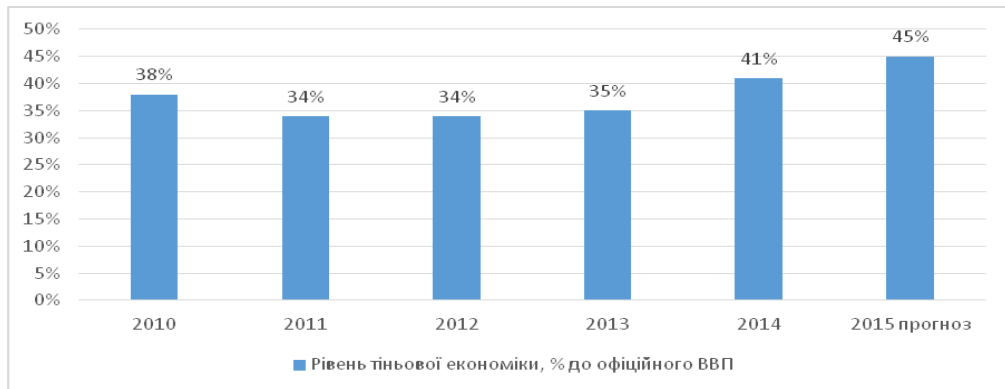

Рисунок. 1 – Інтегральний показник рівня тіньової економіки в Україні, %
Джерело: узагальнено автором на основі опрацювання джерела [7]

Як бачимо з рис. 1, у період з 2011 по 2012 роки рівень тіньової економіки дещо знижувався до 2012 року. Це пов'язано з відсутністю суттєвих економічних та політичних змін у цей період. У той же час революційний 2013 та початок 2014 років характеризуються стрибком рівня тіньової економіки. За цей період значно знизився рівень ВВП країни, оскільки рівень тіньової економіки має обернений зв'язок до показників рівня ВВП країни. Це пояснюється тим, що в період стагнації економіки або у період очікування настання кризи, платники податків приховують свої доходи з метою накопичення коштів на так званий «чорний день». Разом з тим, зміна влади і супутні законодавчі зміни створюють дестабілізуючі умови, сприятливі для розвитку тіньового сектора і, тим самим, гальмування відновлення національної економіки. Отже, показники тіньової економіки доповнюють загальну картину податкової культури в Україні.

В свою чергу, психолого-соціологічний погляд на податку культуру представляється відображенням рівня розвитку податкового мислення суб'єктів оподаткування, оскільки їх дії у сфері оподаткування є похідною від системи накопичених уявлень про функціонування податкової системи та взаємодії між її елементами, взаємовідносинами, що формуються в межах єднання соціальних та економічних процесів. В контексті дослідження М. Кубаєвським економічної культури [8], до механізмів зазначеного єднання віднесено:

- когнітивний (пізнавальний), що стосується набуття та накопичення податкових знань, формування уявлень та навичок;
- аксіологічний (ціннісний), який розкриває особливості існуючих норм, цінностей, ролей, що підлягають опануванню;
- праксеологічний (ефективна організація діяльності), щодо виведення раціональної податкової діяльності, визначенні доцільності податкових дій, які представляються у вигляді практичних рекомендацій та застережень.

Розглянуті механізми формують відповідні рівні податкової культури, а саме: на рівні знань про податкові процеси та особливості прийняття рішень в середі оподаткування; на рівні почуттів до елементів податкової системи, відповідних податкових ролей; на рівні оцінювання, суджень, думок та уявлень про податкові процеси та податкову систему; на рівні моделей податкової поведінки.

Загалом, множину визначень суті податкової культури за психолого-соціологічним виміром формально можна представити наступним чином:

$$PK \equiv \{O, K, F, P\}, \quad (1)$$

PK - інтегроване значення суті податкової культури;

O - оцінні орієнтації щодо формування та накопичення податкових уявлень, звичок, переконань в межах пов'язаною з податковими процесами діяльністю;

K - когнітивні орієнтації, в сфері оподаткування засновані на діючих нормах, традиціях та цінностей податкові знання, які проявляються в процесі взаємодії суб'єктів оподаткування та елементів податкової системи;

F - форма та спосіб ведення власної податкової діяльності, з метою адаптування до умов податкового середовища;

P - спроектований образ загальної культури на податкові відносини.

Відповідно до зазначеного вище зауважимо, що останнім часом масово-роз'яснювальна робота ведеться фіскальними органами зі значною інтенсивністю. Платники отримують інформацію про необхідність сплати податків і через засоби масової інформації, і через друковані видання, і через буклети та брошури. Але, на жаль, поки всі ці заходи не принесли сподіваного результату. Це можна пояснити тим, що проблема лежить набагато глибше, ніж здається. Для формування податкової культури необхідно спочатку сформувати національну свідомість у суспільстві, гордість за приналежність до української нації. Але на заваді втілення цьому в життя стоїть корупція, що значно обмежує довіру народу до уряду.

Податкова культура здійснює вплив на всіх етапах та рівнів функціонування процесів в соціально-економічному середовищі. Її прояв обумовлює вибір використаних засобів, форм отримання, засвоєння податкових знань та обґрунтування норм, цінностей та традицій щодо податкової поведінки суб'єктів оподаткування.

Загалом, склалося враження, що податкова культура виступає багатоаспектним та складним суспільним явищем, яке представляє собою систему знань, цінностей, уявлень, що існують у свідомості громадян та базуються на податкових традиціях, сукупність яких обумовлює форму міжсекторної взаємодії платників податків з державними інститутами з приводу оподаткування. Також, податкову культуру, як частину економічної культури [9], характеризують в контексті життєздатності за такими ознаками, як:

- акумулятивність (спроможність сприйняття та збереження суспільством податкових моделей, способів, зразків, форм діяльності та взаємодії);

- мінливість (спроможність суспільства адаптуватися до мінливого зовнішнього податкового середовища шляхом корекції податкових культурних засад);

- мобілізаційність (спроможність суспільства до самоорганізації в середовищі оподаткування).

Отже, за [9] життєздатною є та податкова культура, чиї податкові цінності, еталони, традиції, звички, вміння сприймаються та зберігаються у довгостроковій перспективі, відтворюються в процесі адаптації форм взаємодії та моделей поведінки і діяльності до податкового середовища за рахунок саморозвитку суб'єктів оподаткування.

Зважаючи на значний науково-практичний доробок у культурній сфері провідних фахівців різних наук та враховуючи деструктивні культурологічні процеси в українському суспільстві все більшої актуальності набувають питання фінансово-економічних важелів впливу на вітчизняну систему цінностей, традицій та уподобань, з метою здійснення якісної корекції діяльності та поведінки в системі суспільно-економічних відносин країни.

З цього приводу С.М. Сіренко стверджує, що сферу культури доцільно розглядати з двох позицій [10]: з позиції економічної теорії, в межах якої створюється доступний на ринку культурний продукт; з позиції теорії фінансів, де досліджується вплив створеного культурного продукту на морально-етичні світогляди, почуття, емоції, сприйняття та ставлення людини та суспільства загалом.

В контексті зазначеного, в сфері оподаткування об'єктом фінансово-економічних досліджень виступає податковий продукт, а предметом - сукупність теоретичних, методичних аспектів та практичних рекомендацій щодо оцінювання впливу податкового продукту на діяльність та поведінку суб'єктів оподаткування (влада, бізнес, населення).

Також, податковий продукт розглядається в контексті культурного набуття своєї сутності, оскільки все більшої актуальності набувають форми взаємодії контролюючих органів та платників податків через розповсюдження відповідних ознайомчих та навчальних видань, фільмів, мультфільмів, теле- та радіопередач в контексті масової роз'яснювальної та консультаційної роботи. Звідси постає питання, що мається на увазі під податковим продуктом та які взаємозв'язки дана категорія має із діяльністю та поведінкою, і, загалом, податковою культурою. За даними [11]: «продукт (від лат. produce(re) - створювати) - це речовий або інтелектуальний результат людської праці, або речовина, яка служить матеріалом для виготовлення або вироблення чого-небудь, а також товар, який задовольняє бажання чи потреби ринку». Що дає змогу припустити, що податковий продукт – це фінансовий (речовий та неречовий) та інтелектуальний (речовий та неречовий) результат людської праці, що задовольняє соціально-економічні потреби суспільства шляхом власного формування та перерозподілу. Проте, речова фінансова форма податкового продукту не є товаром, хоча і виступає об'єктом обміну фінансових та інтелектуальних результатів людської праці на соціальні гарантії та стандарти, оскільки вона продукована не для власної користі. Речовою фінансовою формою податкового продукту виступають податкові платежі, обсяги їх надходжень, недоїмок, пільг тощо та відносини, що виникають між суб'єктами оподаткування в процесі їх справляння. Тоді як інтелектуальна форма податкового продукту може виступати товаром, оскільки може бути використана з метою досягнення власних комерційних цілей. Зазначене стосується розробки та впровадження механізмів податкової оптимізації, де рівень інтелектуального капіталу прямо пропорційно впливає на показники обсягів доходів від їх використання. Інтелектуальна форма податкового продукту також може бути речовою (сплачені податки та збори в результаті проведеного аудиту) та неречовою (послуги в сфері оподаткування). Неречовою інтелектуальна форма податкового продукту стає в процесі здійснення податкових послуг, в яких виникає потреба у суб'єктів оподаткування в середовищі функціонування податкових процесів. З боку платників податків послуги можуть виступати товаром, оскільки надаються з метою отримання прибутку, а з позиції контролюючих органів – не є товаром, адже реалізуються з метою досягнення суспільного добробуту.

Враховуючи думку М.С. Кагана [12], культура – це продукт діяльності суспільства, а суспільство - суб'єкт даної діяльності, то досліджуючи складові наявного податкового продукту є шанс обґрунтувати аспекти та загальну картину вітчизняної податкової культури. Питання дослідження податкової культури, загалом, залишаються на рівні стверджень щодо її низького рівня за рахунок розвитку механізмів ухилення від сплати податків та, взагалі, небажанням суб'єктів приймати участь в розподілі. Проте, зазначене лише стосується низької податкової дисципліни. На наш погляд, також і умови щоденного виживання суб'єктів господарювання та населення обумовили дійсні моделі податкової поведінки. Якщо врахувати той інтелектуальний труд, що кожного дня реалізується в сфері оподаткування (схеми ухилення від сплати податків крізь прогалини в законодавстві), все ж таки зростаючі обсяги податкових надходжень та рівень розвитку податкових послуг (легальних та нелегальних), можна стверджувати, що податкова культура в Україні сформувалася та відповідає достатньому рівню, проте, відображає не розвиток державності, а засоби виживання суб'єктів на тлі задоволення окремих комерційних інтересів.

Висновки. В результаті проведеного аналізу тлумачень змісту поняття податкової культури виявлено, що дана категорія виступає багатоаспектним та складним суспільним явищем, яке представляє собою систему знань, цінностей, уявлень, що існують у свідомості громадян та базуються на податкових традиціях, сукупність яких обумовлює форму міжсекторної взаємодії платників податків з державними інститутами з приводу оподаткування. В свою чергу, зроблено припущення, що податковий продукт – це фінансовий (речовий та неречовий) та інтелектуальний (речовий та неречовий) результат

людської праці, що задовольняє соціально-економічні потреби суспільства шляхом власного формування та перерозподілу. Також, висловлено думку, що податкова культура в Україні сформувалася та відповідає достатньому рівню, проте, відображає не розвиток державності, а засоби виживання суб'єктів на тлі задоволення окремих комерційних інтересів. Тобто, з метою формування відповідної умовам державності податкової культури, доцільно досліджувати її не окремо, а з позиції взаємозв'язку «податкова культура – податковий продукт».

Список використаних джерел:

1. План заходів щодо виконання Стратегічного плану розвитку Міністерства доходів і зборів на 2013-1018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/869-2013-%D1%80>
2. Nerre B. Do social and cultural norms matter? – The Concept of Tax Culture / B. Nerre [Electronic source]. – Mode of access : <http://www.worldbank.org/publicsector/pe/Tax/norms/pdf>.
3. Башинський І.А. Податкова культура: генезис та сталі погляди на зміст поняття / І.А. Башинський // Вісник АМСУ. Серія: «Державне управління». – 2014. – № 1 (10). – С. 7-14.
4. Ручкіна В.М. Формування податкової культури в Україні та аналіз її складових частин / В.М. Ручкіна // Економіка промисловості. – 2013. – № 1-2 (61-62). – С. 194-200.
5. Письменний В.В. Податкова культура в умовах демократизації суспільства / В.В. Письменний // Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє. – 2005. – № 10. – С. 231-239.
6. Основні показники контрольно-перевірочної роботи Департаменту податкового та митного аудиту за січень-вересень 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/diyalnist-/pokazniki-roboti/kontrolno-perevirochna-robotaxls>.
7. Тенденції тіньової економіки в Україні: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents/Download?id=da243606-8d4b-49f5-9fa4-34994d5db4d2.pdf>.
8. Кубаєвський М. Економічна культура у трансформаційному процесі // Вісник ТДЕУ. – 2006. - №4. – С.104-116.
9. Агеев А. Предпринимательство: проблемы собственности и культуры. – М.: Наука, 1991. – с. 112.
10. Сіренко С.М. Державне фінансування сфери культури як чинник формування та розвиток суспільної свідомості українців / С.М. Сіренко // Світ фінансів. - №1. – 2015р. – с. 193-203
11. Офіційний сайт вільної енциклопедії «Вікіпедія» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/Продукт_Економіка
12. Каган М.С. Общее представление о культуре. // Введение в культурологию: Курс лекций./ Под ред. Ю.Н. Солонина, Е.Г. Соколова Санкт-Петербург, 2003. – С.6-14.

Ключові слова: податкова культура, податковий продукт, тіньова економіка, контрольно-перевірочна робота, податкова дисципліна.

Ключевые слова: налоговая культура, налоговый продукт, теневая экономика, контрольно-проверочная работа, налоговая дисциплина.

Keywords: tax culture, the tax product, shadow economy, checkout work, tax discipline.